

Profesoriaus Viktoro Ruokio (1885–1971) sukaktį minint

*Sąžiningai atliktos pareigos duoda žmogui
tam tikrą džiaugsmą, išlaisvina jį nuo varginančių rūpesčių,
pakelia nuotaiką, nors ir įtemptai dirbta.*

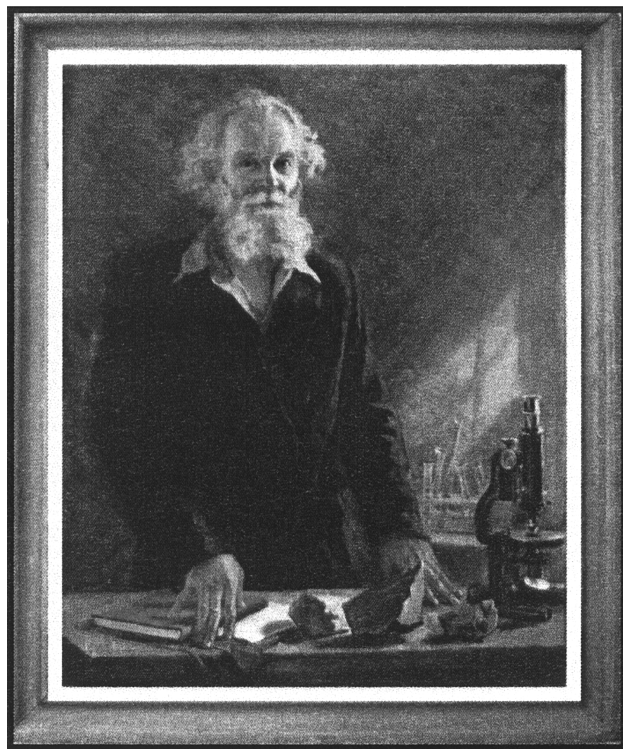
Viktoras Ruokis

2010 m. kovo 11 d. sukako 125 metai, kai gimė profesorius Viktoras Ruokis, agronomas, dirvožemininkas ir agrochemikas, lietuviškos dirvotyros pradininkas, Lietuvos dirvožemininkų draugijos įsteigėjas, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, išugdęs didelį būrį mokslininkų ir tūkstančius žemės ūkio specialistų.

Viktoras Ruokis gimė 1885 m. kovo 11 d. Daubariškės kaimo valstiečių šeimoje (Švenčionių aps., Daugėlišio vls.). Baigė Mylių pradinę ir Švenčionių mokyklą, Vilniaus internate – keturias gimnazijos klases, išlaikė progimnazijos egzaminus eksternu Petrograde (Sankt Peterburge). Dvejus metus studijavo Vilniaus dvasinėje seminarijoje (1904–1905). Gimnazijos baigimo brandos atestato egzaminus išlaikė eksternu Petrograde (Sankt Peterburge, 1907). 1908–1912 m. studijavo tuometiniame Novorosijsko universitete Odesoje ir įgijo chemiko diplomą. Studijuodamas išvertė knygą „Naminis gydymas“ (1909). 1912–1914 m. tęsė studijas Maskvos žemės ūkio institute (Rusijos valstybiniame K. Timiriazevo žemės ūkio universitete) ir įgijo agronomo diplomą.

Grįžęs į Lietuvą, dvejus metus jis dirbo Vilniuje, Žemės tvarkymo komisijoje ir Lietuvių draugijoje nukentėjusiems dėl Pirmojo pasaulinio karo šelpti. 1916–1917 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje. Po demobilizacijos 1919 m. sausį iš vokiečių okupacinės administracijos perėmė Dotnuvos dvarą ir dar tų metų rudenį jame atgaivino Dotnuvos vidurinę žemės ūkio mokyklą, buvo jos vedėjas ir mokytojas. 1922–1926 m. dėstė tos mokyklos bazėje įsteigtame Dotnuvos žemės ūkio technikume. V. Ruokis dėjo daug pastangų, kad šis technikumasis 1924 m. būtų perorganizuotas į Žemės ūkio akademiją, savarankišką aukštąją mokyklą. Nuo tada joje (su pertrauka 1941–1944 m.), vėliau Lietuvos žemės ūkio akademijoje dirbo iki 1968 m. Dėstė geologijos pagrindus, dirvožemio mokslą, agronominę chemiją, vadovavo Geognozijos (1924–1941 ir 1944–1947 m.), Dirvožemio mokslo (1947–1951 ir 1963–1968 m.) bei Dirvožemio mokslo ir agrochemijos katedroms (1951–1963 m.).

Neprisklausomos Lietuvos metais tyrė šalies dirvožemius ir dirvodarines uolienas, sukūrė lietuvišką dirvotyros terminiją, 1930 m. paskelbė Lietuvos dirvožemių klasifikaciją pagal reljefą, granulimetrinę sudėtį ir drėgmės režimą,



Dailininko P. Tarabildos pieštas prof. V. Ruokio portretas (aliejus, 1952 m.).

1936 m. parengė, 1937 ir 1939 m. paskelbė „Pietų Lietuvos dirvožemių žemėlapi“, parašė vadovėlius – „Chemijos vadovėlis“ (1920), „Analizinė chemija“ (1922), „Organinė chemija“ (1923), „Dirvožemio mokslas“ (1930), „Trąšų ir tręšimo mokslas“, „Bendroji ir istorinė geologija“ (1935), pažintines knygas – „Palangos kraštas“ (su I. Končiumi, 1925) ir „Per Europą ir Afrikos kraštą“ (1933). Jam buvo suteikti moksliniai privatdocento (1924), docento (1928), ekstrordinarinio profesoriaus (1931) ir profesoriaus (1945) vardai.

1947 m. žinomas pedagogas ir mokslininkas, prof. V. Ruokis išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, o 1958 m., įsteigus Sąjunginės dirvožemininkų draugijos Lietuvos filialą, – jo pirmuoju pirmininku. Filialui vadovavo iki 1970 m. Už nuopelnus žemės ūkiui ir dirvožemio mokslui jam buvo suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo vardas (1947), paskirta respublikinė premija (1967).

Lietuvos MA archyve saugomos nario koresp. prof. V. Ruokio 1947–1966 m. ranka ir rašomąja mašinėle rašytos ataskaitos (kai kurių metų ataskaitų nėra). Jų analizė įgalino atskleisti kai kuriuos dar neaprašytus jo gyvenimo ir

veiklos bruožus, papildyti ir patikslinti jo darbus dirvotyroje ir agrochemijoje.

Prof. V. Ruokis dalyvavo sprendžiant šias mokslines problemas: „LTSR dirvožemių našumo kėlimas“ (1947), „Žalioji žemdirbystės sistemos įgyvendinimas LTSR sąlygose“, „Grūdinių kultūrų derliaus pakėlimas Lietuvos TSR“ ir „Lietuvos TSR dirvožemiai ir jų agronominės savybės“ (1950–1953), „Dirvožeminiai-geobotaniniai TSRS tyrinėjimai“ ir „Dirvožeminiai-geobotaniniai Lietuvos TSR tyrinėjimai“ (1954–1957), „Žemės ūkio kultūrų derlingumo pakėlimas žaliojoje racionalioje žemdirbystės sistemoje“ (1958–1960), „Laukų, sodų ir daržovių kultūrų derliaus pakėlimas Lietuvos TSR sąlygose“ (1961–1964) ir „Lietuvos TSR dirvožemių tyrimas ir diferencijuotos tręšimo sistemos įdiegimas“ (1965–1966). Jų tematika labai vaizdžiai atspindi sovietinę žemės ūkio politiką ir jos diktuotus uždavinius agronomijos mokslui praėjusio šimtmečio penktuoju ir šeštuoju dešimtmečiais. Prof. V. Ruokio rūpesčiu, gana daug dėmesio buvo skiriama dirvožemių tyrimo ir jų našumo didinimo problemoms.

V. Ruokio mokslinių tyrimų tematika buvo tokia: „Petrografinė-mineraloginė LTSR dirvožemio sudėtis ir jos įtaka į gimtąjį dirvožemių derlingumą“ (1947), „Petrografinė-mineraloginė Lietuvos TSR dirvožemių skeletinės dalies sudėtis“ (1952–1953), „Lietuvos TSR dirvožemių skeletinės dalies petrografinė sudėtis“ (1954–1957), „Lietuvos TSR dirvožemių riedulinė dalis ir jos kitimai“ (1960–1962), „Riedulinė bei skeletinė Lietuvos TSR dirvožemių dalis“ (1965–1966). Vietoje kasmetinių tradicinės formos Lietuvos MA nario ataskaitų 1963–1964 m. V. Ruokis įteikė rusų kalba parašytą ataskaitą „Lietuvos TSR dirvožemių skeletinė dalis ir jos kitimai“. Apibendrintai galima pasakyti, kad jo moksliniai interesai atstovavo petrografiniams ir mineraloginiams Lietuvos dirvožemių riedulių ir skeletinės dalies tyrimams. Jų vertę profesorius nusakė taip: „Darbas padės nušviesti mūsų dirvožemių gimtųjų uolų chemizmą, jų turtingumo laipsnį augalų maistmedžiagių, galinčių atsipalaiduoti mineralams dūlėjant ir veikti dirvodaros procesų kryptį“ (kalba neredaguota).

Prof. V. Ruokis vadovavo dideliame būriui Lietuvos žemės ūkio akademijos (universiteto) ir Lietuvos MA sistemoje buvusių institutų aspirantų (doktorantų), oponavo jų disertacijas. Vadovo pasiūlytą disertantų darbų tematiką sudarė kai kurių Lietuvos regionų dirvožemio dangos ir joje vyraujančių dirvožemių fizikinių, hidrofizikinių ir cheminių savybių, Lietuvos dirvodarinių uolienuų, dirvožemio tręšimo durpėmis, kultūrinių augalų tręšimo amoniakiniu vandeniu, dirvožemio vandeninės erozijos, miško smėlingų dirvožemių tyrimai. Jis parengė 32 žemės ūkio mokslų kandidatus (agronomijos mokslų daktarus). Jo mokiniai – profesoriai B. Baginskas ir A. Serbentavičius, docentai V. Danilevičius ir J. Mažvila, mokslų daktarai J. Vaitiekūnas, J. Bulotas, A. Mejeris, V. Miliauskas, J. Savickas, J. Juodis ir kiti – žymūs Lietuvos dirvožemininkai ir agrochemikai. Su

jais vadovas sudarė pirmąją genetinę Lietuvos dirvožemių klasifikaciją ir 1951 m. parengė pirmąjį dirvožemių žemėlapią M 1 : 400 000, kurio autoriai – V. Vazalinskas, B. Baginskas ir V. Ruokis. Visi kartu parengė ir paskelbė monografiją „Lietuvos TSR dirvožemiai“ (1965), turėjusią didelės reikšmės tolesnei dirvotyros raidai šalyje.

Prof. V. Ruokis buvo aktyvus mokslinių konferencijų dalyvis, pranešėjas ir diskutuotojas. Jis skaitė pranešimus trijų lygių konferencijose: sąjunginėse, respublikinėse ir institucinėse. Buvo dažnas svečias V. Dokučajevo dirvožemio instituto moksliniuose renginiuose, K. Timiriazevo žemės ūkio akademijoje (Rusijos valstybiniame žemės ūkio universitete) Maskvoje, Sąjunginiame trąšų ir tręšimo institute, Sąjunginės dirvožemininkų draugijos suvažiavimuose ir ekspedicijose. Kalbėjo dirvožemių genezės, klasifikavimo ir kartografavimo, dirvožemio derlingumo, erozijos, žemės ekonominio vertinimo ir kitais klausimais. 1965 m. visą savaitę dalyvavo jį išugdžiusio Odesos universiteto mokslinėje konferencijoje, skirtoje aukštosios mokyklos gyvavimo 100-mečiui.

Šalyje be profesoriaus V. Ruokio neapsieidavo ne tik Lietuvos žemės ūkio akademijos (universiteto), Lietuvos žemdirbystės instituto ir jo padalinių mokslinės konferencijos, bet ir Lietuvos MA, jos Geologijos, Geografijos ir kitų institutų renginiai. Juose profesorius aptarinėjo kvartero nuogulų Pabaltijyje ir Baltarusijoje, dirvodarinių uolienuų, reljefo ir klimato reikšmę dirvodarai, siūlė kuo greičiau parengti šalies gruntinių vandenų žemėlapi, detalai studijuoti karbonatų pasiskirstymą dirvožemiuose ir dirvodarinėse uolienose, pristatydavo dirvožemio mokslo istoriją, jo vystymosi etapus.

Praktinėse konferencijose žemės ūkio klausimais profesorius siūlė tobulinti Lietuvos dirvožemių genetinę klasifikaciją, sistematiką, bonitavimą ir kartografavimą, rengti tai tinkamesniais ne tik sąjunginiu, bet ir tarptautiniu mastu. Skaitė pranešimus apie humuso atsargų tausojimą, atsparios vandeniui dirvožemio struktūros sudarymą, sėjomainų reikšmę dirvožemio derlingumui.

Tuo metu profesorius parašė ir paskelbė bene vertingiausias knygas: „Kristalografija. Mineralogija. Petrografija“ (1950), „Dirvožemiai“ (1956), „Dirvožemio mokslas“ (1959), „Kristalografija ir optinė uolienu mineralogija“ (1966). Reikia pripažinti, kad V. Ruokio rašytinis palikimas nėra labai gausus – 82 publikacijos, iš kurių 20 – knygos ir brošiūros ir 62 straipsniai (8 – moksliniai, 17 – mokslo sklaidos). Dauguma jo parašytų knygų – vadovėliai aukštųjų mokyklų studentams (9). Pagal tematiką V. Ruokio paskelbtus straipsnius galima suskirstyti taip: apie jaunimo švietimą ir aukštąjį žemės ūkio mokslą – 19, šalies dirvožemius – 17, sveiką dvasinę ir fizinę žmonių gyvenseną – 12, augalus ir jų tręšimą – 8, žemės ūkį – 6. V. Ruokio rankraštynas saugomas Lietuvos MA bibliotekoje.

Prof. V. Ruokis pasižymėjo dideliu moksliniu aktyvumu. Jis buvo Kauno politechnikos instituto (Kauno technologijos universiteto), Lietuvos miškininkystės instituto (LAMMC

Miškų instituto), Lietuvos melioracijos instituto (LŽŪU Vandens ūkio instituto) ir trijų Lietuvos žemės ūkio akademijos (universiteto) mokslinių tarybų narys, Lietuvos mokslų akademijos Dirvožemių tyrimo ir kartografavimo komisijos pirmininkas, Lietuvos SSR Žemės ūkio ministerijos Mokslo tarybos ir jos Dirvožemio sekcijos narys, Sąjunginės dirvožemininkų draugijos Centrinės tarybos narys, ne tik Sąjunginės dirvožemininkų draugijos Lietuvos filialo įsteigėjas, bet ir jos tarybos pirmasis pirmininkas (1958–1970), Kauno gerontologų draugijos pirmininkas, Gamtos apsaugos draugijos Kauno valdybos narys, Lietuvos biologų draugijos narys, Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos ir „Žinijos“ narys. Jis garsėjo originaliomis paskaitomis ir pasisakymais, buvo labai populiarus pranešėjas visoje Lietuvoje.

Vadovaudamas Lietuvos dirvožemininkams, prof. V. Ruokis įdiegė tradiciją organizuoti mokslines ekspedicijas pažinti ir tirti Lietuvos bei buvusios Sovietų Sąjungos europinės dalies dirvožemius, rinkti ir kolekcionuoti jų monolitus, laukų uolienas ir mineralus. 1946–1949 m. buvo tiriama Vilniaus ir Klaipėdos, 1950 m. – Kauno, 1957 m. – Šiaulių ir Alytaus apskričių dirvožemiai. 1953 m. šalies dirvožemininkai dalyvavo geologinėje ir geografinėje ekspedicijoje Pabaltijo respublikose. 1957 m. V. Ruokis lankėsi Voroneže, kur dalyvavo sąjunginiame žemės ūkio aukštųjų mokyklų dėstytojų pasitarime tobulinti studijų programas: „Aš dirbau komisijoje dirvožemio mokslo ir geologijos programoms rengti. Pasinaudodamas proga, paėmiau du juodžemių monolitus ir dar pasirinkau uolienų pavyzdžių“, rašė profesorius Lietuvos MA nario ataskaitoje. Ten pat galima sužinoti: „1958 m. rugpjūčio 18–27 d., kaip Sąjunginės dirvožemininkų draugijos Lietuvos filialo tarybos pirmininkas, buvau moksliniu vadovu ekspedicijos, surengtos Pabaltijo kraštų ir Baltarusijos dirvožemininkų draugijų filialų. Maršrutas ėjo per Lietuvą, Baltarusijos šiaurės vakarų kampą ir Rusijos Kaliningrado sritį. Svarbiausias ekspedicijos tikslas – tobulinti dirvožemių klasifikaciją, o priemonė – dirvožemio profilių nagrinėjimas tipingiausiose vietose. Pasitarimai prie profilių, tam sukviesti posėdžiai Vilniuje ir Vokėje labiau nušvietė neaiškius ir ginčytinus klausimus, parodė tokių ekspedijų didelę naudą. Nutarta jas ruošti ir ateityje. [...] 1960 m. buvau moksliniu vadovu dirvožemininkų mokslinės ekspedicijos dviem mašinomis po SSRS dirvožemines zonas maršrutu Kaunas–Maskva–Oriolas–Rostovas prie Dono–Samtredija–Batumi–Tbilisi–Gruzinių karo kelias–Ordžonikidzė–Astrachanė–Stalingradas–Charkovas–Kijevas–Minskas–Kaunas. Ekspedicija truko 22 d., joje dalyvavo 25 Lietuvos dirvožemininkai. Atsirado galimybė pamatyti daugiau erdvių su įvairiomis dirvodaros sąlygomis, pasisekė paimti 10 dirvožemių monolitų metro ilgio dėžėse. [...] 1961 m. dalyvavau LŽŪA (LŽŪU – A. M.) surengtoje ekspedicijoje į pietvakarines SSRS sritis. Joje dalyvavo 20 vyresniojo mokslo personalo narių. Aš turėjau daug progų stebėti dirvožemių morfologinių savybių pasikeitimus horizontaliosiose ir vertikaliosiose Karpatų gamtos zonose. Mačiau gausias geologines atodangas, pasirinkau būdingų uolienų pavyzdžių

iš Karpatų ir Ukrainos kristalinio skydo granitų. [...] 1962 m. buvau Sąjunginiame dirvožemininkų suvažiavime Charkove, dalyvavau ekspedicijoje po juodžemių, kaštonžemių ir miško rudžemių zonas. [...] 1966 m. buvau moksliniu vadovu Lietuvos dirvožemininkų ekspedicijos į Tartu, kuriame tris savaites vyko VDD suvažiavimas su dienotvarkėmis, skirtomis pranešimams salėje ir dirvožemio profilių aptarimams iš anksto numatytuose taškuose. Duomenys apie dirvožemių savybes buvo atspausdinti knygose, aptariamai dar ir pasisakymuose. Lietuvos dirvožemininkų dalyvavo apie 25 žmonės“.

Prof. V. Ruokio parvežti dirvožemių monolitai ir uolienų pavyzdžiai iki šiol sudaro LŽŪU Dirvotyros ir agrochemijos katedros dirvožemių ekspozicijos aukso fondą. Tęsdama jo veiklos tradicijas, Lietuvos dirvožemininkų draugija prie Lietuvos MA ŽŪMMS kasmet organizuoja dviejų dienų ekspedicijas nagrinėti ir pažinti šalies dirvožemius pagal 1999 m. priimtą tarptautinę dirvožemių klasifikaciją.

Reikia paminėti prof. V. Ruokio, kaip Lietuvos žemdirbių konsultanto, veiklą. Pirmiausia jis teikė konsultacijas tada veikusiai Dirvožemio tyrimo partijai dirvožemių sistematikos ir kartografavimo klausimais, ypač rūpinosi dirvožemių tyrimo metodikomis, gautų duomenų teisingumu ir tinkama jų interpretacija.

Žemdirbiams aiškino, kad daugiausia dėmesio turi būti nukreipta į priemones dirvožemio derlingumui kelti ir išlaikyti jį aukšto lygio. Labai vertino laukų tręšimą mėšlu, nes dėl visuomeninių gyvulių trūkumo jo nepakako. Kai mėšlo nepakanka, siūlė naudoti gausius žemapelkės durpių išteklius, propagavo dirvožemio drėgmės dvipusio reguliavimo sistemas, patarė menko našumo smėlio dirvožemius apželdinti pušynais.

Prof. V. Ruokis nepamirštas ir kaip tautos švietėjas. Grojo smuiku, Odesoje vadovavo lietuvių „Rūtos“ draugijos chorui, įsteigė ir vadovavo Dotnuvos žemės ūkio technikumui chorui, meniniais pasiekimais garsėjančio Lietuvos žemės ūkio universiteto „Dainos“ choro pirmtakui, kaip dirigentas su juo dalyvavo pirmojoje Dainų šventėje Kaune 1924 m. Aktyviai propagavo sportą, ypač dviračių, sveiką gyvenimą, buvo Akademijos (Universiteto) darbuotojų turizmo sekcijos narys.

Apibendrinant prof. V. Ruokio gyvenimą ir veiklą, galima nurodyti tokius bendriausius jo bruožus: buvo Lietuvos valstiečių gausios šeimos (6 vaikai) palikuonis, jam nelengvai sekėsi rinktis gyvenimo kelią, buvo aktyvus lietuvių tautinio atgimimo veikėjas paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, aukštojoje mokykloje pradėjo dėstyti turėdamas agronominio ir pedagoginio darbo patirtį, mokėjo kelias užsienio kalbas, buvo aktyvus mokslininkas, stengėsis giliai profesines žinias perduoti disertantams, studentams ir žemdirbiams, buvo labai darbštus, dorovingas, gyveno sveiką gyvenimą ir jį propagavo.

Profesorius Viktoras Ruokis mirė 1971 m. gruodžio 26 d. Kaišiadoryse, palaidotas Kauno m. Petrašiūnų kapinėse. Jo atminimui įamžinti Kėdainių r. Akademijos gyvenvietėje

viena iš gatvių pavadinta V. Ruokio vardu, jo vardu pavadintas ir LŽŪA (LŽŪU) geologijos kabinetas, pastatytas paminklinis antkapis, apie jo gyvenimą ir veiklą išleista šio straipsnio autoriaus monografija *Profesorius Viktoras Ruokis* (su V. Danilevičiumi, 1982), apie profesoriaus veiklą Lietuvos MA galima plačiau paskaityti nesenoje mano publikacijoje *Lietuviškosios dirvotyros pradininko, Lietuvos mokslų akademijos nario korespondento, profesoriaus Viktoro Ruokio gyvenimas ir veikla 1947–1966 m.*, paskelbtoje leidinyje *Lie-*

tuvos mokslų akademijos nario korespondento, profesoriaus Viktoro Ruokio mokslinis palikimas (sudarytojai A. Motuzas, R. Vaisvalavičius, I. Pranckietienė, 2010). LŽŪU Dirvotyros ir agrochemijos katedroje esu paskutinis dar dirbantis dėstytojas, profesoriaus Viktoro Ruokio priimtas į katedrą prieš 45 metus. Jaučiu džiaugsmą ir pareigą gerbti mokytojo atminimą.

Prof. habil. dr. Algirdas Juozas MOTUZAS
Lietuvos mokslų akademija

THE 125TH BIRTH ANNIVERSARY OF PROFESSOR VIKTORAS RUOKIS (1885–1971)

On 11 March 2010, 125 years have passed since the birth of Professor Viktoras Ruokis, the founder of Lithuanian Soil Science and Agrochemistry School and of the Lithuanian Soil Science Society, its first President, the corresponding member of the Lithuanian Academy of Sciences, Honorary Scientist of Lithuania, Republican prize winner.

In 1912 he graduated from Novorossiisk University in Odessa and received the First Class Diploma in chemistry; in 1914 he finished agronomy studies at the Moscow Agricultural Institute.

In 1924–1941 V. Ruokis was Head of the Department of Geology and Agrochemistry at the Academy of Agriculture in Dotnuva. In 1931 he was conferred the title of Extraordinary Professor. Since 1945 he resumed his work as professor at the Lithuanian Academy (University) of Agriculture near Kaunas and was Head of the Department of Soil Science till 1968.

V. Ruokis was engaged mainly in the investigation of soils. As far back as 1930 he classified the soils of Lithuania according to the relief, texture and moisture regime. He made a map of the soils of South Lithuania and published it in 1936, took an active part in compiling the first map of Lithuanian soils in 1951, in publishing the monograph “Soils in Lithuania” (1965).

V. Ruokis is the author of 82 publications, many textbooks, books and booklets (20) dealing with the problems of soil science,

mineralogy, petrography and agrochemistry. His publications comprise more than 250 printer's sheets.

V. Ruokis' life, scientific and pedagogical activities are closely connected with the development of agriculture in Lithuania. He paid great attention to the education of young specialists and qualified scientific personnel in the republic, supervised 32 PhD theses, was a scientific consultant and an official opponent of many persons maintaining theses. Professor guided numerous scientific expeditions of soil scientists and agrochemists, their aim being to investigate the soils of Lithuania and of the former Soviet Union.

In accordance with the governmental decisions to perpetuate the memory of Professor V. Ruokis, one of the streets in Akademija Village at Dotnuva (Kėdainiai district) and the Cabinet of Geology at the Lithuanian University of Agriculture were named after him. In 1982, the monograph “Professor Viktoras Ruokis” by V. Danilevičius and author of this paper was published.

Professor Viktoras Ruokis died in Kaišiadorys in 1971. He was buried in the Petrašiūnai cemetery (Kaunas).

Prof. Dr. Habil. Algirdas Juozas MOTUZAS
Lithuanian Academy of Sciences